

TRADUCCIONS DEL TEATRE CLÀSSIC FRANCÈS 'AL CATALÀ' (1903-1937)

ENRIC GALLÉN
UNIVERSITAT POMPEU FABRA

Si, en general, el teatre francès contemporani -que abraça els segles XIX i XX- es va donar a conèixer mitjançant col·leccions populars de la literatura catalana, la recepció de les traduccions del teatre clàssic francès obeeix a plantejaments literaris i culturals, que responen als interessos i a les expectatives d'un altre tipus de lector/espectador destinatari. Una situació força semblant a la de la presència en la cultura catalana del teatre contemporani de signe renovador, el representat per textos dramàtics d'autors com Lenormand, Giraudoux o Gide, que van ser publicats en revistes literàries o en col·leccions no especialitzades (vegeu Gallén 1995).

Pel que fa al teatre clàssic francès, la incorporació del teatre de Molière al català -el principal centre d'interès dels traductors catalans del període que em proposo descriure- es va produir a finals del segle XVIII a Menorca i al Rosselló (vegeu Fàbregas 1976, Pons 1984 i Fontcuberta 1999).

Les complexes circumstàncies històriques de la cultura catalana al llarg del segle XIX no van afavorir, però, la continuïtat d'una incipient importació estrangera en llengua catalana que no va ser recuperada fins a l'inici del segle XX.

Efectivament, en la primera dècada del nou segle, es van publicar un total de vuit obres de Molière i una altra de Beaumarchais, la majoria relacionades amb la tasca teatral desenvolupada per Adrià Gual. Aquest, arran d'una estada a París, va decidir reorientar a partir de 1903 les activitats del Teatre Íntim en un sentit més universalitzador del que havia estat la seva trajectòria fins aleshores (vegeu Gual 1960: 141-176). Conseqüentment, Gual va afegir a la nòmina de reconeguts autors contemporanis -Ibsen, Hauptmann, Guimerà, Benavente, Pérez Galdós, o el mateix Gual- els dels clàssics -de Sòfocles fins al Romanticisme-. Com a resultat d'aquesta revisió va sorgir la traducció que Josep Roca i Cupull -un col·laborador proper de Gual en el Teatre Íntim- va realitzar de *L'avar*, i la d'*El casament per força*, a càrrec de Salvador Vilaregut, un altre col·laborador de Gual (sobre aquesta traducció vegeu Hormaechea 2000). Totes dues obres -com també va passar amb la traducció de Carles Capdevila d'*El barber de Sevilla*, de Beaumarchais- van ser publicades amb posterioritat a la seva representació en les corresponents sessions de l'Íntim de 1903. O *Les precioses ridícules* i *El malalt imaginari*, de Manuel de Montoliu i Josep Carner respectivament, realitzades per a les vetllades selectes que

Gual va dirigir en el marc dels Espectacles-Audicions Graner en la temporada 1905-1906 (vegeu Gual 1960: 193-196).

De fet, es tracta de traduccions donades a conèixer per primer cop en llengua catalana, concebudes en part per ser representades de forma immediata amb el propòsit de reclamar l'atenció d'un públic suposadament sensibilitzat per les manifestacions d'alta cultura, i tot pensant en la regeneració de l'escena barcelonina. Al marge d'aquesta experiència concreta, si bé molt properes quant a la coincidència d'una determinada òptica literària, cal esmentar també les traduccions que Alfons Maseras va fer de *Tartuf* (1908) i les que Pere Prat Gaballí, amic i company de l'anterior, va dur a terme amb *Esganarel* i *L'amor metge* (1909).

Òbviament, estic parlant de traduccions "para designar -com indica Julio-César Santoyo- el estricto trasvase intertextual de una pieza dramática", en què "el traductor tan solo cuida la fidelidad y adecuación literaria, como puede hacerlo al verter poesía, novela o biografía" (Santoyo 1989: 97), sense que l'atenció del traductor s'hagi d'estendre obligatòriament a una possible posta en escena del text que tradueix. Una opció que comporta a cops la conversió del vers en prosa en determinades experiències, i representa una orientació traductològica molt diferent de la de Julià B. Fernández amb *Tots bojos* (1905). Aquesta, inspirada en *Le mariage forcé*, va ser adaptada posteriorment amb gran llibertat per l'actor Jaume Capdevila en estrenar-la al Teatre Romea. De fet, Gual és en gran manera el màxim responsable -fins a la proposta globalitzadora de Maseras en els anys trenta- d'incorporar determinats textos i autors del teatre clàssic francès a la cultura catalana contemporània tant per la seva condició de director d'escena -Teatre Íntim, Espectacles-Audicions Graner, Nova Empresa del Teatre Català- com per la de director de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic a partir de 1913. Ell mateix hi va contribuir amb la traducció de determinats textos de Molière -encara inèdits- que va presentar en tres sessions-estudi en el Teatre El Dorado de Barcelona, el 1917, amb el títol de "Molière i la farsa dels metges", precedides en cadascun dels casos d'una conferència informativa a càrrec del mateix Gual. Les obres van ser *L'amor metge* (el 15 d'abril) i *El metge per força* (el dia 22), que van completar la trilogia "mèdica" amb *El malalt imaginari* (el dia 29), segons la traducció de Carner; les tres obres es van basar en projectes escènics originals de Gual. Segons aquest: "En fet de presentació, implantàvem uns aspectes simplistes, fins aleshores no practicats, consistents en un clos de cortinatges i una mínima expressió escenogràfica al fons. Prop d'un any després la 'Comèdia Francesa' coincidí amb aquest criteri a propòsit del mateix teatre de Molière" (Gual 1960: 288).

En un altre ordre de coses, Gual va contribuir a la representació de *L'indiscret* (17 de juny), de Voltaire, traduït per Alfons Maseras, i de *La mare confident* (19 de juny), de Marivaux, a càrrec de Ventura Gassol. Les dues obres es van donar a conèixer en el marc del cicle temàtic sobre "La comèdia a la XVIII centúria" que l'Escola Catalana d'Art Dramàtic va organitzar el 1918. O la traducció no publicada de Carles Capdevila de *Jocs d'amor i d'atzar*, de Marivaux, que va ser estrenada en una de les vetllades selectes dels Espectacles-Audicions Graner en la temporada 1905-1906 (Gual 1960: 193), i recuperada pel Teatre Íntim el 17 de maig del 1926 (vegeu Gallén 1992, revisat a Gallén 1994).

Amb motiu de la commemoració del tricentenari del naixement de Molière el 1922, l'Escola Catalana d'Art Dramàtic va organitzar una sèrie d'activitats, algunes d'elles amb caire acadèmic. La primera es va desenvolupar a l'Ateneu Barcelonès amb la intervenció de Pere Coromines, Jaume Bofill i Mates i el mateix Gual; el 22 de gener del 1922 es va representar *L'avar* al Teatre Romea, segons la traducció de l'aleshores ja desaparegut Josep Roca i Cupull, en el mateix espai on el diumenge següent (29 de gener), es va representar *El misantrop*, traduït per Maseras, i precedit d'un acte acadèmic que va comptar amb la participació de Ventura Gassol, Josep M. de Sagarra, Lluís Bertran i Pijoan, Alfons Maseras, Pere Bohigas i Adrià Gual. Com ja havia passat el 1917, les representacions del teatre de Molière es van realitzar amb projectes i figurins del director català. Finalment, Gual va publicar aquell mateix any les conferències que amb el títol *Molière i la farsa dels metges* havia pronunciat el 1917 (vegeu Gual 1921).

L'efemèrides del tricentenari va estimular també la vocació teatral de Josep M. de Sagarra que va traduir *L'escola dels marits*, en versos alexandrins, acompanyat d'un brillant pròleg seu sobre Molière, força il·luminador sobre els gustos i els procediments literaris de Sagarra com a dramaturg. Vegeu, si més no, l'interès del poeta barcelonès per aquells autors que "menys es preocuparen a ser absolutament originals i agafaren els arguments per a llurs obres d'aquells indrets on els venia més de gust" (Sagarra 1964: 724). Per la resta, Sagarra, per a qui *L'escola dels marits* "és la primera comèdia veritablement important del gran geni", ens ofereix una lectura sincerament "moderna" del contingut de l'obra que contrasta clarament amb els plantejaments moralitzadors defensats per Ruyra a l'"Assaig crític sobre el teatre de Molière", i que precedeix la traducció del mateix text publicada el 1933.

Paradoxalment o no, en decidir-se a oferir en llengua catalana *George Dandin*, Sagarra va recórrer a un plantejament traductològic completament distint de l'escollit per a *L'escola dels marits*, semblant al que també es va realitzar amb autors tan contrastats com Carlos Arniches o Shakespeare.¹ L'escriptor barceloní va realitzar una adaptació lliure, es va fer seu el text traslladant -entre altres aspectes- l'acció del text original al context del seu propi teatre de farsa, el de la Barcelona vuitcentista, i va convertir el pobre Dandin en un singular *Senyor Pupurull* (1925); una opció que va seguir també Narcís Oller a *Renyines d'enamorats* (1926), una peculiar adaptació de *Le dépit amoureux*. Força anys més tard, en plena postguerra, Sagarra va procedir de forma semblant amb *L'avare*, un personal *Senyor Perramon* (1960) al servei de Joan Capri. Breu: Sagarra -com el mateix Oller- va acomodar *George Dandin* i *L'avare* a les expectatives d'un tipus diferent de receptor,

---

1. Vegeu: *L'adroguer del carrer Nou*, adaptació d' Antoni Pejoan d'*El último mono*, sainet en tres actes de Carlos Arniches ("La Escena Catalana", núm. 328, 20-XII-1930). O les obres de Salvador Vilaregut, *La novícia de Santa Clara*, comèdia en tres actes, dividits en nou quadres, basada en *Measure for measure*, de Shakespeare ("La Escena Catalana", núm. 274, 10-XI-1928), i *Com més petita és la nou*, comèdia en tres actes, dividits en nou quadres, basada en *Much ado about nothing*, de Shakespeare ("La Escena Catalana", núm. 289, 11-V-1929).

fonamentalment popular, i va adaptar els textos de Molière a un nou codi cultural, separat de l'original per un ampli marc sociocultural de temps i espai. Per més senyes, Sagarra va publicar l'adaptació de *George Dandin* en una col·lecció popular - "La Escena Catalana"-, la mateixa que uns anys després va acollir també les adaptacions lliures de Salvador Vilaregut sobre el teatre de Shakespeare. De manera que "La Escena Catalana", destinada exclusivament a productes de reconegut consum, incorporava de forma excepcional textos clàssics universals, degudament adaptats a les característiques particulars de la cultura teatral receptora.

En termes semblants, clarament condicionada per les particulars característiques de la col·lecció on es va publicar -i que obliga a pensar en un tipus concret i definit de destinatari-, hi ha el cas de *Un policia model*, adaptació absolutament desvirtuadora de *Le mariage forcé*, a càrrec de Cavió Malveig (Camil Vives Roig, prevere), el qual la va editar dins d'una denominada "secció de teatre catòlic català" de la Biblioteca la "Ibèrica" el 1925. Una adaptació de signe "catòlic" de l'estil de la que, en la primera dècada del segle, es va fer amb *Un enemic del poble*, d'Ibsen, i que, com era preceptiu de la rígida ortodòxia cultural catòlica, exclouia -entre altres coses- del repartiment la presència d'intèrprets femenines.

Quin contrast, en canvi, amb els objectius literaris plantejats per Josep Camer en matèria de traducció! Un escriptor que, pel que sé, va mantenir sempre amb Gual una respectuosa i recíproca relació d'afecte i de reconeixement intel·lectual en no diferir en profunditat dels projectes ja ressenyats del director escènic barceloní. Perquè Camer no va fer altra cosa que la de precisar des d'una perspectiva estrictament estètica determinats plantejaments i principis ideològicoculturals noucentistes amb l'únic afany d'aplicar-los en el camp de la traducció. En aquest sentit, el professor Marcel Ortín ha posat de relleu els motius literaris que van dur Josep Camer a interessar-se per l'obra de Molière; els mateixos, val a dir, que el van dur a fer-ho per Shakespeare o per Tristan Bernard (vegeu Ortín 1996: 102-134). Així, a més del ja esmentat *El malalt imaginari*, revisat el 1921, Camer va donar a conèixer *El burgès gentilhome* (1919) i *El casament per força* (1921), que va publicar la Biblioteca Literària, dirigida pel mateix Camer; unes traduccions que responien a l'interès de l'escriptor per les "comèdies més burlesques, aquelles en què anima l'absurd per criticar els costums, sense portar-lo a una visió negativa del món" (Ortín 1996: 111).

Amb una clara voluntat d'accedir a un lector comú o majoritari, s'ha d'esmentar la traducció de *El metge per força* a càrrec de Cèsar-August Jordana, amagat sota el pseudònim d'Arnau de Belcaire, i que Barcino va publicar el 1928. Jordana va acompanyar l'edició de la traducció amb una crítica "Notícia sobre Molière", en què, tot i considerar el dramaturg francès, "desigual com a versificador, deficient sovint en la tècnica de composició (com hom pot veure en una gran part dels seus desenllaços), trobava que, en canvi, posseïa "la visió aguda i la imaginació joiosa que fan d'ell el més gran comediògraf" (Jordana 1928: 5).

Finalment, i abans de tractar d'Alfons Maseras, vull anotar la publicació de *La paradoxa del comediant*, de Diderot, traduïda per Enric Lluelles i editada per la

Biblioteca Univers, que dirigia Carles Soldevila. La traducció va aparèixer el 1930, coincidint -no sé si per casualitat- amb el centenari de la seva publicació a França.

Efectivament, Maseras ha estat fins al present el major traductor en volum de l'obra de Molière: trenta textos publicats entre 1930 i 1936 (vegeu Corretger 1995: 185-194). Segons que sembla, la traducció va ser per a Maseras una de les formes habituals de guanyar-se la vida sobretot en la dècada dels anys trenta, i no només arran del seu interès per Molière. Abans de dedicar-s'hi de ple, havia publicat una primera versió de *Tartuf* (1908) -que ja he assenyalat-, de la mateixa manera que havia col·laborat en les activitats de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic, per a la qual va traduir *El misantrop* i *L'indiscret*, de Voltaire.

En el cas de Maseras, traduir el conjunt del teatre de Molière va sorgir d'una proposició de Josep M. Casacuberta, director de l'editorial Barcino, disposat a incorporar en una selecta col·lecció -"Els Clàssics del Món"- (vegeu Manent 1980 i Cabot 1992: 116-118), l'edició d'obres completes d'autors considerats ja clàssics de la literatura moderna com Molière, Shakespeare, Goethe i Frederic Mistral. D'aquest ambiciós projecte, l'únic que es va realitzar al complet va ser el de Molière. Un programa degudament organitzat en vuit volums i en prosa. Maseras ofería al lector la màxima informació sobre el teatre del clàssic francès i de cada obra en particular, aportant-hi una qualificada informació sobre la recepció del teatre de Molière en la literatura catalana contemporània. Així, i, en primer lloc, la seva interpretació de l'obra de Molière s'assimilava a la de determinada historiografia literària francesa -la de Louis Moland, preferentment-, i ratificava la valoració de Sagarra en el seu pròleg a *L'escola dels marits* de 1922. Maseras, com Moland o Sagarra, tenia clar que *L'escola dels marits* representava l'inici de "la sèrie de les seves obres mestres" (I, 13; IV). Una nova modalitat que, entre altres coses, representava en certa mesura "el triomf a les taules, de la veritat i la vida" (IV, 7).

En segon lloc, Maseras va adoptar com a norma la traducció del conjunt de l'obra de Molière en prosa "puix que no té cap moment líric -a propòsit d'*Amfitrió*- que justifiqui, ni fragmentàriament, la traducció en vers" (VIII, 8). Només davant de casos com *La princesa d'Èlida*, Maseras va decidir mantenir el vers dels intermedis per ser "essencialment lírics i coreogràfics" (VI, 86).

En tercer lloc, va organitzar l'edició procurant donar a cada volum -sense seguir cap criteri cronològic- una unitat de caràcter temàtic. Conscient de les dificultats d'encarar-se amb un autor tan complex com Molière, Maseras va adoptar un criteri eclèctic. En el primer volum, tres obres fonamentals, universalment conegudes; en el segon, quatre comèdies inspirades en farses italianes; en el tercer, comèdies que satiritzen el comportament i hàbits de la dona; en el quart, la gelosia i el matrimoni; en el cinquè, quatre farses relacionades amb la medicina; en el sisè, textos basats en el tema de l'enamorament; en el setè, obres emblemàtiques, i en el vuitè, peces fragmentàries com *Melicerta* i *Pastoral còmica* al costat d'altres d'un calat més gran com *Psique*, *Amfitrió* i *L'improptu de Versalles*.

En quart lloc, cal que destaquí la professionalitat de Maseras en la seva tasca de traductor. D'una banda, en actualitzar a consciència la primera de les seves traduccions. Certament, en publicar la segona versió de *Tartuf* (1930), Maseras va veure clara la necessitat de "revisar-la per a acomodar-la a les normes ortogràfiques

avui vigents; no ho hem fet sense compulsar-la de nou amb el text francès, i són tantes les modificacions i esmenes que hi hem realitzat, sobretot per a emmotllar-la més i més amb l'original que, sense desautoritzar la primera versió, podríem dir que aquesta n'és una prova". I, per altra banda, oferir per primer cop dobles versions d'una mateixa obra, com va fer amb *El casament per força* en traduir a més de la comèdia en un acte -com havia fet en Salvador Vilaregut-, la comèdia-ball en tres actes.

En cinquè lloc, Maseras va confrontar les seves versions amb les d'altres traductors -Carner, especialment- amb la voluntat de tenir-les en compte. Així, en comentar la seva versió de *El metge per força*, Maseras va valorar la realitzada per Cèsar-August Jordana, de la mateixa manera que ho va fer amb Carner a propòsit d'*El malalt imaginari*. En aquest cas, per cert, Maseras va editar l'intermedi i els dos pròlegs, que havien estat desestimats per Carner. Complementàriament va reconèixer que havia considerat la traducció de Carner d'*El burgès gentilhome* fins al punt d'afirmar que "i en més d'un passatge hem atès les seves lliçons" (VII, 8).

ANNEX

RELACIÓ CRONOLÒGICA DE TRADUCCIONS I ADAPTACIONS PUBLICADES EN FORMA DE LLIBRE O FASCICLE

MOLIÈRE, *L'avar*. Traducció de J. Roca Cupull. Barcelona, Imp. de "L'Avenç", 1903, 113 pp. ("Biblioteca Popular de L'Avenç" 8). [Reeditada el 1915].

[MOLIÈRE], *Tots bojos*. "Juguet comich en un acte inspirat en una obra de Molière per Julià B. Fernández y adaptada a l'escena catalana per Jaume Capdevila", Barcelona, Impremta de M. Tasis, 1905, 36 pp.

MOLIÈRE, *El casament per força*. Traducció de Salvador Vilaregut, Barcelona, Impremta de S. Bonavia, 1907, 29 pp.

BEAUMARCHAIS, *El barber de Sevilla*. Traducció de Carles Capdevila, Barcelona, Impremta de S. Bonavia, 1908, 80, pp.

MOLIÈRE, *Tartuf o l'impostor*. Traducció d'Alfons Maseras. Barcelona, J. Horta, impressor, 1908, 127 pp.

MOLIÈRE, *Esganarel. L'amor metge*. Traducció de Pere Prat Gaballí. Barcelona. J. Horta, impressor, 1909, 49 pp.

MOLIÈRE, *Les precioses ridícules*. Traducció de Manuel de Montoliu. Barcelona, B. Baxarias ed., 1909, 44 pp. ("Biblioteca De Tots Colors").

MOLIÈRE, *El malalt imaginari*. Traducció de Josep Carner. Barcelona, B. Baxarias ed., 1909, 131 pp. ("Biblioteca De Tots Colors").

Voltaire, *L'indiscret*. Traducció d'Alfons Maseras. Barcelona, Rossend Ràfols, 1919, 19 pp. ("La Novel·la Nova" 115).

MOLIÈRE, *El burgès gentilhome*. Traducció de Josep Carner. Barcelona, Ed. Catalana, 1919, 176 pp. ("Biblioteca Literària" 13).

MOLIÈRE, *El malalt imaginari. El casament per força*. Traducció de Josep Carner. Barcelona, Ed. Catalana, 1921, 183 pp. ("Biblioteca Literària" 45).

MOLIÈRE, *L'escola dels marits*. Traducció de Josep M. de Sagarra. Barcelona, Atenea, 1922, 74 pp.+2 s. n. ("Biblioteca Popular Estel" 1).

MOLIÈRE, *Un policia model*. Adaptació de Caviró Milvesig [Camil Vives Roig], Barcelona, Impremta "La Ibèrica". Secció de Teatre Catòlic Català, 1924, 28 pp.

- MOLIÈRE, *El senyor Pupurull*. Adaptació de Josep M. de Sagarra, Barcelona, S. Bonavia, 9 de maig del 1925, 21 pp. ("La Escena Catalana" 177).
- MOLIÈRE, *Remyines d'enamorats*. Joguina en dos actes "treta de la comèdia en cinc de *Le dépit amoureux*", Barcelona, Il·lustració Catalana, 1926. [El 1929 va aparèixer una segona edició dins el volum X de les *Obres completes* de Narcís Oller, editades per Gustau Gil].
- MOLIÈRE, *El metge per força*. Traducció d'Arnau Belcaire [Cèsar-August Jordana], Barcelona, Barcino, 1928, 63 pp. ("Col·lecció Popular Barcino" XXXIV).
- DIDEROT, *La paradoxa del comediant*. Traducció d'Enric Lluelles, Barcelona, Llibreria Catalònia, 1930, 92 pp. ("Biblioteca Univers" XV).
- MOLIÈRE, *L'escola dels marits*. Traducció de Joaquim Ruyra, Barcelona, Barcino, 1933, 120 pp. ("Biblioteca Nou Esplet" 3).
- MOLIÈRE, *Tartuf. Don Joan. El misantrop*. Traducció d'Alfons Maseras, Barcelona, Barcino, 1930, 260 pp. ("Els Clàssics del Món" vol. I, 2).
- MOLIÈRE, *Les trapelleres de Scapin. El casament per força. El sicilià. L'atabalat*. Traducció d'Alfons Maseras, Barcelona, Barcino, 1931, 234 pp. ("Els Clàssics del Món" vol. II, 4).
- MOLIÈRE, *Les dones sàvies. Les precioses ridícules. La comtessa d'Escarbanyàs. Don Garcia de Navarra*. Traducció d'Alfons Maseras, Barcelona, Barcino, 1932, 216 pp. ("Els Clàssics del Món" vol. III, 8).
- MOLIÈRE, *L'escola dels marits. L'escola de les mullers. Crítica de "L'escola de les mullers". Jordi Dandín*. Traducció d'Alfons Maseras, Barcelona, Barcino, 1932, 226 pp. ("Els Clàssics del Món" vol. IV, 9).
- MOLIÈRE, *El senyor de Pourceaugnac. El metge per força. L'amor metge. El malalt imaginari*. Traducció d'Alfons Maseras, Barcelona, Barcino, 1934, 288 pp. ("Els Clàssics del Món" vol. V, 11).
- MOLIÈRE, *El despit amorós. La princesa d'Èlida. Els pretendents magnífics*. Traducció d'Alfons Maseras, Barcelona, Barcino, 1936, 234 pp. ("Els Clàssics del Món" vol. VI, 12).
- MOLIÈRE, *El burgès gentilhome. L'avar. Els enfadosos. Sganarelle*. Traducció d'Alfons Maseras, Barcelona, Barcino, 1936, 282 pp. ("Els Clàssics del Món" vol. VII, 13).
- MOLIÈRE, *Amfitrió. Psique. Pastoral còmica. L'impromptu de Versalles*. Traducció d'Alfons Maseras, Barcelona, Barcino, 1936, 244 pp. ("Els Clàssics del Món" vol. VIII, 14).
- MARIVAUX, *La mare confident*. Traducció de Ventura Gassol, Barcelona, Institució del Teatre, 1937, 132 pp. ("Biblioteca Teatral" VIII).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CABOT, Just. 1992, *Imaginacions i provocacions*, Barcelona, Edicions 62 ("L'Alzina" 28).
- CORRETGER, Montserrat. 1995. *Alfons Maseras: intel·lectual d'acció i literat*, Barcelona, Curial Ed. Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat ("Textos de Cultura Catalana" 44).
- FÀBREGAS, Xavier. 1976. "Les traduccions catalanes de Molière" in *El teatre o la vida*, Barcelona, Galba Ed., 85-88.
- FONTCUBERTA, Judit. 1999. *Les traduccions catalanes de Molière*. (Treball de recerca inèdit, Departament de Traducció i d'Interpretació, Universitat Autònoma de Barcelona).
- GALLÉN, Enric. 1992. "La reanudació del Teatre Íntim, de Adrià Gual, en los años veinte" in *El teatro en España*, Madrid, CSIC, 165-173.
- GALLÉN, Enric. 1994. "La represa del Teatre Íntim als anys vint" *Els Marges* 50, 120-125.

- GALLÉN, Enric. 1995. "La recepció del teatre francès en les colleccions catalanes de preguerra (1918-1938)" in Francisco Lafarga & Roberto Dengler (ed.), *Teatro y traducción*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 193-204.
- GUAL, Adrià. 1921. *Molière i la farsa dels metges*, Barcelona, Publicacions de l'Escola Catalana d'Art Dramàtic.
- GUAL, Adrià. 1960. *Mitja vida de teatre. Memòries*, Barcelona, Ed. Aedos.
- HORMAECHEA, Gabriel. 2000. "Traducción y adaptación de *Le mariage forcé* de Molière en la Cataluña del primer tercio del siglo XX" *Anales de la Literatura Española Contemporánea* 25, 889-922.
- [JORDANA, Cèsar-August]. 1928. "Notícia sobre Molière" in Molière, *El metge per força*. Traducció d'Arnau Belcaire, Barcelona, Barcino, 1928 ("Col·lecció Popular Barcino" XXXIV).
- MANENT, Albert. 1980. *Josep Maria de Casacuberta i l'Editorial Barcino*, Barcelona-Mallorca-València, Associació d'Editors en Llengua Catalana.
- ORTÍN, Marcel. 1996. *La prosa literària de Josep Carner*, Barcelona, Quaderns Crema.
- PONS, A.-J. 1984. "Vicenç Albertí i Vidal, traductor menorquí del segle XIX" *Els Marges* 31, 107-114.
- SANTOYO, Julio-César. 1989. "Traducciones y adaptaciones teatrales: ensayo de tipología" *Cuadernos de teatro clásico* 4, 95-111 (monogràfic "Traducir a los clásicos").
- SEGARRA, Josep Maria de. 1964. "L'escola dels marits" dins *Obres completes. Teatre*, Barcelona, Selecta, IV, 723-733 ("Biblioteca Excelsa" 12).